

TALABA-YOSHLAR MA'NAVIY-AXLOQIY ONGIGINING TRANSFORMATSIYASI VA TYUTORLIK FAOLIYATINING FALSAFIY IMKONIYATLARI

Qayumova Nafiza Ruziboyevna

Samarqand davlat pedagogika instituti tyutori

Ruziboyevnanafiza@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy ijtimoiy-madaniy jarayonlar sharoitida talaba-yoshlar ma'naviy-axloqiy ongining transformatsiyasi va ushbu jarayonda tyutorlik faoliyatining falsafiy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Globallashtirish, raqamlashtirish, axborot makonining kengayishi va ijtimoiy munosabatlarning jadallashuvi yoshlarning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va axloqiy qarashlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Maqolada ma'naviy-axloqiy ong tushunchasi, uning tarkibiy elementlari hamda zamonaviy yoshlar ongida yuz berayotgan o'zgarishlarning asosiy omillari yoritiladi. Shuningdek, tyutorlik faoliyatining talabalarda mas'uliyat, insonparvarlik, fuqarolik pozitsiyasi, milliy o'zlik va ijtimoiy faollikni shakllantirishdagi imkoniyatlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: talaba-yoshlar, ma'naviy-axloqiy ong, transformatsiya, tyutorlik faoliyati, falsafiy imkoniyatlar, qadriyatlar, dunyoqarash, ma'naviy tarbiya, fuqarolik pozitsiyasi, ijtimoiy faollik.

Kirish

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti insonning nafaqat intellektual va kasbiy salohiyatiga, balki uning ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ham yuqori talablarni qo'ymoqda. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan yoshlarning dunyoqarashi va qadriyatlar tizimi jamiyatning kelajakdagi ijtimoiy-ma'naviy qiyofasini belgilovchi muhim omillardan biridir. Shu sababli talaba-yoshlarning ma'naviy-axloqiy ongini rivojlantirish oliy ta'limning muhim vazifalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Globallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari natijasida yoshlar turli madaniyatlar, g'oyalar, qadriyatlar va dunyoqarashlar bilan bevosita tanishish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Internet va ijtimoiy tarmoqlar insonlar o'rtasidagi muloqotning yangi shakllarini yaratib, axborot olish jarayonini sezilarli darajada tezlashtirdi. Bunday sharoitda yoshlarning ma'naviy-axloqiy ongida muayyan transformatsion jarayonlar yuz bermoqda.

Ma'naviy-axloqiy ongning transformatsiyasi deganda shaxsning axloqiy qarashlari, qadriyatlari, e'tiqodlari, xulq-atvor me'yorlari va ijtimoiy munosabatlariga ta'sir qiluvchi yangi shart-sharoitlar natijasida yuzaga keladigan o'zgarishlar tushuniladi. Mazkur o'zgarishlar ijobiy yoki murakkab xarakterga ega bo'lishi

mumkin. Shuning uchun yoshlarning ma'naviy rivojlanishini ilmiy asosda qo'llab-quvvatlash zarur. Oliy ta'lim tizimida tyutorlik faoliyatining yo'lga qo'yilishi ushbu vazifani amalga oshirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Tyutor talaba bilan bevosita ishlaydigan, uning ta'limiy, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga ko'maklashadigan subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan tyutorlik faoliyatini ma'naviy-axloqiy tarbiya bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Talaba-yoshlar ma'naviy-axloqiy ongining transformatsiyasi zamonaviy ijtimoiy hayotdagi tub o'zgarishlar bilan bevosita bog'liq. Insonning ma'naviy dunyosi doimiy ravishda tashqi muhit, ijtimoiy munosabatlar, ta'lim, madaniyat, ommaviy axborot vositalari va shaxsiy tajriba ta'sirida rivojlanib boradi. Yoshlar esa yangilikka ochiqqligi, axborotni tez qabul qilishi va turli ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etishi bilan ushbu o'zgarishlarga nisbatan eng ta'sirchan ijtimoiy qatlamlardan biri hisoblanadi. Ma'naviy-axloqiy ong insonning yaxshilik va yomonlik, adolat va adolatsizlik, burch va mas'uliyat, halollik va vijdon, insonparvarlik va hurmat kabi tushunchalarga bo'lgan munosabatini ifodalaydi. U shaxsning nafaqat nazariy qarashlarida, balki kundalik xulq-atvori va amaliy faoliyatida ham namoyon bo'ladi. Talaba-yoshlarning ma'naviy-axloqiy ongi qanchalik rivojlangan bo'lsa, ularning jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarga mas'uliyatli munosabati ham shunchalik yuqori bo'ladi.

Bugungi kunda yoshlarning qadriyatlar tizimiga global madaniyatning ta'siri kuchaymoqda. Turli mamlakatlarning madaniy mahsulotlari, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli kontent yoshlarning dunyoqarashini shakllantirishda muhim omilga aylanmoqda. Bu jarayonni faqat salbiy hodisa sifatida baholash to'g'ri emas. Globallashuv yoshlarning dunyoqarashini kengaytirish, turli madaniyatlarni o'rganish, yangi bilim va g'oyalarga ega bo'lish imkoniyatlarini ham yaratadi. Biroq global va milliy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni saqlash, yoshlarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish va axborotdan ongli foydalanishini ta'minlash muhim vazifa hisoblanadi.

Raqamli muhitda muloqot shakllarining o'zgarishi ham ma'naviy-axloqiy ong transformatsiyasiga ta'sir ko'rsatmoqda. Virtual muloqotning kengayishi insonlar o'rtasidagi munosabatlarni tezlashtirgan bo'lsa-da, ayrim hollarda jonli muloqotning kamayishiga, axborotning yuzaki qabul qilinishiga yoki kommunikativ mas'uliyatning pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli oliy ta'lim jarayonida talabalarning raqamli madaniyatini shakllantirish bilan bir qatorda, ularning real ijtimoiy munosabatlardagi muloqot madaniyatini ham rivojlantirish zarur. Bunday sharoitda tyutorlik faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Tyutor talaba va oliy ta'lim muassasasi o'rtasidagi samarali aloqani ta'minlash bilan birga, talabaning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ko'maklashuvchi pedagogik subyekt sifatida faoliyat olib boradi.

Tyutorning asosiy imkoniyatlaridan biri talaba bilan individual muloqot o'rnatishdir. Individual suhbatlar orqali talabaning qiziqishlari, muammolari, hayotiy maqsadlari, qadriyatlari va ijtimoiy qarashlarini o'rganish mumkin. Bunday muloqot talabaning o'z-o'zini anglash jarayonini kuchaytiradi.

Tyutorlik faoliyatining falsafiy imkoniyati, avvalo, talabaning shaxs sifatida o'z hayotining ma'nosi, maqsadi, mas'uliyati va jamiyatdagi o'rni haqida mustaqil fikr yuritishiga sharoit yaratishda namoyon bo'ladi. Falsafiy yondashuv tarbiyaviy jarayonni oddiy nasihat yoki tayyor xulosalarni yetkazish bilan cheklamasdan, talabani fikrlashga, savol berishga va o'z pozitsiyasini asoslashga undaydi. Masalan, "Inson uchun muvaffaqiyat nimani anglatadi?", "Shaxs erkinligi va mas'uliyati o'rtasidagi munosabat qanday?", "Jamiyat oldidagi burch nimadan iborat?", "Milliy va umuminsoniy qadriyatlar qanday uyg'unlashadi?" kabi savollar talabalarning axloqiy-falsafiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tyutorlik faoliyatida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil etish ham muhim o'rin tutadi. Biroq bunday tadbirlarning samaradorligi ularning mazmuni va tashkil etilish uslubiga bog'liq. Talabalarni faqat tinglovchi sifatida ishtirok ettirishdan ko'ra, ularni munozara, bahs, loyiha va ijodiy faoliyatga jalb etish maqsadga muvofiq. Talaba o'z fikrini erkin ifodalagan, boshqalarning qarashlarini tinglagan va o'z nuqtayi nazarini dalillar asosida himoya qilgan holatda ma'naviy-axloqiy tafakkur faol rivojlanadi.

Ma'naviy-axloqiy ongning shakllanishida milliy qadriyatlarning o'rni ham katta. Yoshlar o'z xalqining tarixi, tili, madaniyati, urf-odatlarini va ma'naviy merosini anglash orqali milliy o'zligini shakllantiradi. Tyutorlik faoliyatida tarixiy shaxslar, buyuk mutafakkirlar, adabiyot va san'at namunalari, milliy an'analar bilan bog'liq mavzulardan foydalanish talabalarning ma'naviy dunyosini boyitadi. Bunda milliy qadriyatlarni zamonaviy hayot bilan bog'lash muhim. Chunki qadriyatlarning tarbiyaviy ahamiyati ularning kundalik hayotdagi mazmuni va amaliy ahamiyati bilan belgilanadi.

Talabalarning ma'naviy-axloqiy ongini rivojlantirishda ijtimoiy faollik ham muhim omildir. Shaxs jamiyat hayotida faol ishtirok etgan sari unda fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy daxldorlik hissi kuchayadi. Tyutorlar talabalarni volontyorlik, ekologik tashabbuslar, xayriya tadbirlari, ijtimoiy loyihalar, madaniy tadbirlar va jamoatchilik ishlariga jalb etish orqali ularning amaliy fuqarolik tajribasini kengaytirishi mumkin. Bunday faoliyatda talaba jamiyatdagi muammolarni bevosita ko'radi va ularni hal etishga o'z hissasini qo'shish zarurligini anglaydi. Tyutorlik faoliyatining yana bir muhim jihati talabalarda refleksiv madaniyatni shakllantirishdir. Refleksiya shaxsning o'z faoliyati, qarashlari, xatti-harakatlari va qarorlarini tahlil qila olish qobiliyatidir. Ma'naviy-axloqiy rivojlanish uchun inson o'z xatti-harakatlariga tanqidiy nazar bilan qaray olishi kerak. Tyutor talabalarga muayyan faoliyatdan keyin "Men qanday qaror qabul qildim?", "Mening qarorim boshqalarga qanday ta'sir

ko'rsatdi?", "Men bu vaziyatda qanday yo'l tutishim kerak edi?" kabi savollar asosida o'z faoliyatini tahlil qilishni o'rgatishi mumkin.

Shuningdek, tyutorlik faoliyatida psixologik yondashuvning falsafiy mazmun bilan uyg'unligi ham muhimdir. Har bir talaba o'ziga xos xarakter, dunyoqarash va hayotiy tajribaga ega. Shuning uchun ma'naviy-axloqiy tarbiya bir xil shaklda barcha talabalarga tatbiq etilmasligi kerak. Individual yondashuv, hurmat, ishonch va hamkorlikka asoslangan muloqot tarbiyaviy ta'sirning samaradorligini oshiradi.

Talaba-yoshlarning ma'naviy-axloqiy ongini rivojlantirishda tanqidiy fikrlash alohida ahamiyatga ega. Hozirgi axborot makonida yoshlar turli xil g'oyalar va qarashlarga duch keladi. Ularning barchasini tanqidiy tahlil qilmasdan qabul qilish ma'naviy qarashlarning beqarorligiga olib kelishi mumkin. Shu sababli tyutor talabalarni axborotni tahlil qilish, turli nuqtayi nazarlarni solishtirish, dalil va xulosalarni farqlash, ishonchli manbalardan foydalanish hamda mustaqil qaror qabul qilishga yo'naltirishi lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, talaba-yoshlar ma'naviy-axloqiy ongining transformatsiyasi zamonaviy ijtimoiy va madaniy jarayonlarning tabiiy natijasi hisoblanadi. Globallashuv, raqamlashtirish, axborot oqimining kengayishi va ijtimoiy munosabatlarning o'zgarishi yoshlarning qadriyatlari va dunyoqarashiga yangi ta'sirlarni olib kirmoqda. Bunday sharoitda yoshlarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishini tizimli ravishda qo'llab-quvvatlash muhim vazifadir.

Tyutorlik faoliyati ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun muhim pedagogik va falsafiy imkoniyatlarga ega. Tyutorning talaba bilan individual muloqoti, uning fikrini hurmat qilishi, mustaqil fikrlashga yo'naltirishi, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar va ijtimoiy loyihalarga jalb qilishi talabalarning ma'naviy-axloqiy ongini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, I. A. (2008). *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Mirziyoyev, Sh. M. (2017). *Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz*. Toshkent: O'zbekiston.
3. G'oziyev, E. G'. (2010). *Umumiy psixologiya*. Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati.
4. Jo'rayev, N. (2004). *Tarix falsafasining nazariy asoslari*. Toshkent: Ma'naviyat.
5. Fromm, E. (2013). *To Have or To Be?* London: Bloomsbury Academic.